

از «دارالفکر» تا «دارالکفر»،

تفاوت از زمین تا آسمان است

مقاله

سیدرضا باقریان موحد

چکیده: فهرست منابع کتاب، به منزله سند اعتبار و ارزش علمی آن اثر محسوب می‌شود. ولی با این حال، یکی از بانگ‌های اطلاعات بسیار پراشتباه، فهرست منابع کتاب‌ها و مقالات است. نویسنده در نوشتار حاضر، به برخی ناهماهنگی‌ها و اغلاط تاپیی در فهرست منابع کتاب‌های چاپ شده، اشاره می‌نماید. اغلاط تاپیی در عنوان کتاب، تلخیص نادرست عنوان، دخل و تصرف و اغلاط املایی در نام ناشر و نام نویسنده و مترجم و مصحح و... و یا ذکر نشدن نام مترجم و مصحح و... از جمله این موارد است. نویسنده در انتها، با بیان راهکارها و ارائه نمونه‌ای از کتابنامه‌های ویرایش شده و نیز نمونه کتابنامه افراط در استاندارد، نوشتار را به پایان می‌رساند.

کلیدواژه: اشتباهات تاپیی، ثبت اطلاعات، مشخصات کتاب، بانگ‌های اطلاعات، اطلاعات کتاب، فهرست منابع، کتب چاپی.

تشکیل بانک اطلاعات در همه قلمروهای فکری، علمی، صنعتی، اقتصادی و سیاسی، زیرساخت همه پروژه‌های علمی و نخستین گام در راستای استانداردسازی و پیشرفت علمی کشورها است که همگان بر اجرای دقیق و مطابق بر استانداردهای جهانی آن اعتراف دارند. پیشرفت علمی و اقتصادی و... در هیچ کشوری اتفاق نیفتاده، مگر اینکه زیرساخت این انقلاب اطلاعاتی در علم و صنعت و... توسط کارشناسان نخبه به دقیق‌ترین شکل ممکن فراهم آمده باشد.

برای مثال فراهم کردن بانک اطلاعات کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها و دیگر محصولات فکری هر جامعه، نخستین گام برای پیشرفت علمی محسوب می‌شود که می‌باید توسط سازمان‌های دولتی و در قالب پروژه‌های ملی انجام بگیرد. در ایران انجام این وظیفه مهم برعهده کتابخانه ملی است که حاصل سال‌ها کارشناسی و زحمت ده‌ها کارشناس مجرب در قالب بانک اطلاعات کتابخانه ملی در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است.

در فرایند مطالب علمی کتاب نداشته باشند، اما ذکر آنها در این بخش در حکم یک سند رسمی است و نمی توان از کنار آن به آسانی گذشت و اشتباهات را بر عهده تایپست انداخت.

در ادامه به برخی از این ناهماهنگی ها و اغلاط تایپی در فهرست منابع کتاب های چاپ شده اشاره می شود.

اغلاط تایپی در عنوان کتاب

نادرست	درست
حکمه الاسراف	حکمه الاشراف
الوجین فی معرفت الكتاب العزیز	الوجیزی فی معرفه الكتاب العزیز
بهار الانوار	بهار الانوار
صحیح نجاری	صحیح بخاری
ملاذ الاخبار	ملاذ الاخبار
اقرب الموارد	عقرب الموارد
فتوحات المکیه	فتوحات الملکیه
ران شناسی	روانشناسی
کیما فروش	کیمیا فروش
با کاروان محله	با کاروان حله
مباحثات صوفیه	مکاشفات صوفیه
فرهنگ اصطلاحات فقهی	فرهنگ اصطلاحات فقهی

تلخیص نادرست عنوان کتاب

نادرست	درست
اصول علم	اصول علم الرجال
تاریخ اصفهان الوجوه	تاریخ اصفهان و ری الوجوه و النظائر فی القرآن
تاریخ مجلات ایران	تاریخ جراید و مجلات ایران
زیر آسمان ایران	در زیر آسمان ایران
الاتقان فی القرآن	الاتقان فی علوم القرآن
الآثار بیرونی	الآثار الباقیه عن قرون الخالیه ابوریحان بیرونی
الاثنای حر العالمی	الاثنای عشریه فی الرد علی الصوفیه، حر العالمی
احیای علوم غزالی	احیای علوم الدین غزالی
اخبار مسعود	اخبار الزمان مسعودی
آراء المراجع	آراء المراجع فی الحج
اژان	اژان از دوران باستان تا آغاز عهد مغول
الرد، تیمیه	الرد علی المنطقیین، ابن تیمیه
تحفه ابن شعبه	تحف العقول عن آل الرسول

مشکل اینجا است که مرجع تهیه این بانک اطلاعات و استاندارد سازی این قلمرو در ایران فقط کتابخانه ملی نیست و چند سازمان دولتی و غیردولتی دیگر نیز در این امر دخالت می کنند که همین امر باعث شده هم اطلاعات کتابخانه ملی جامع نباشد و هم اینکه نحوه ثبت و ارائه اطلاعات دچار ناهماهنگی و اختلاف دیدگاه ها و تنوع و تشتت اطلاعات باشد. هستند برخی از مراکز تحقیقاتی و ناشران که کتاب های خود را چه برای ثبت فیما و تعیین سرشناسه و چه هدیه کتاب به کتابخانه ملی اصلاً به آن مرکز ملی نمی فرستند و همین امر باعث شده که فراگیری بانک اطلاعات کتابخانه ملی زیر سؤال برود.

برای اثبات این مدعا می توان به بانک اطلاعات های کتابخانه ملی، خانه کتاب، کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، کتابخانه دارالحدیث و... سرزد تا به این اختلاف و تنوع و تشتت اطلاعات پی برد.

ثبت اطلاعات باید اولاً بر اساس یک استاندارد ملی باشد و ثانیاً بسیار دقیق و مطابق با اصل مدرک مورد نظر باشد. این ناهماهنگی و تنوع و تشتت ثبت اطلاعات در تمامی بانک های اطلاعاتی کتاب از کتابخانه ملی گرفته تا خانه کتاب و... وجود دارد. برای مثال در این بانک های اطلاعات با عناوین کتابی همچون «صحیح نجاری» برمی خوریم که اگرچه یک اشتباه تایپی محسوب می شود، اما از یک بانک اطلاعات ملی قابل قبول نیست و نمی توان به سادگی از کنار آن عبور کرد؛ زیرا سند جدیدی با این عنوان تولید شده است. اشتباهات در ثبت نام ناشران نیز بسیار است که برای مثال می توان از ناشری با عنوان «دارالکفر» یاد کرد که در اصل «دارالفکر» است.

موضوع رسم الخط نیز قصه پرغصه ای است که دسترسی سریع و مطمئن به اطلاعات را با چالش های بسیار مواجه کرده است؛ شرائع الاسلام یا شرایع الاسلام؛ عین القضاة یا عین القضاة؛ طباطبائی / طباطبائی و...

یکی دیگر از بانک های اطلاعات بسیار پراشتباه، فهرست منابع کتاب ها و مقالات است. فهرست منابع کتاب به منزله سند اعتبار و ارزش علمی آن اثر محسوب می شود. همین چند صفحه کم و کوتاه در پایان هر کتاب، ارزش و اعتبار چند صد صفحه متن کتاب را مشخص می کند، اما متأسفانه این چند صفحه مورد توجه و عنایت نویسنندگان نیست و خیلی با عجله و بی دقت فراهم می شود. به جرأت می توان ادعا کرد که حداقل پنجاه درصد منشورات چاپ شده در ایران، به ویژه منشورات مراکز تحقیقاتی دینی و حوزوی از این درد و بیماری علمی رنج می برند.

شاید این اشتباهات به ظاهر کوچک و این اغلاط املائی تأثیر چندانی

نادرست	درست
ملا احمد نراقی	ملا احمد نراقی
مخشری	زمخشری
حرآملی	حرعاملی
فخرراضی	فخررازی
فاضل لنکرانین	فاضل لنکرانی
شفیع کتابانی	شفیعی کدکنی
مهدی قزاقی	مهدی نراقی
محمد جعفرامالی	محمد جعفرامالی
ابن جوزی	ابن جوزی
ابن غربی	ابن عربی
تبری	طبری
ابولقاسم غشیری	ابوالقاسم قشیری
محمود خاجوی	محمد خواجهوی

دخول و تصرف در نام نویسنده / مترجم / مصحح و...

نادرست	درست
محمد کریم اصل زنجانی	محمد کریمی اصل زنجانی
علی خراسانی	علی هاشمی خراسانی
محمد فهیم شلتوت	فهیم محمد شلتوت
دیب بغا	مصطفی دیب البغاء
منصور فسایی	منصور رستگار فسایی
جلال ارموی	سید جلال الدین محدث ارموی
سعود عیاشی	محمد بن مسعود عیاشی
قاسم آخوری	قاسم میرآخوری
نصرالله جوادی	نصرالله پورجوادی
نجیب هروی	نجیب مایل هروی
محمد رضا کدکنی	محمد رضا شفیعی کدکنی
آفاق بایبوردی	مهرفاق بایبوردی

ذکر نشدن نام مصحح / مترجم و...

نادرست	درست
ملاذ الاخیار، مجلسی، قم، مکتبه آیه	تحقیق سید مهدی رجایی، به کوشش الله مرعشی، ۱۴۰۶ق.
دریای جان، هلموت ریتز، تهران،	ترجمه عباس زریاب خوبی و مهرفاق بایبوردی
الامالی المفید، بیروت، دار المفید،	به کوشش علی اکبر غفاری و حسین استاد ولی ۱۴۱۴ق.

تفسیر جوامع الجامع، فضل بن حسن طبرسی	جوامع طبرسی
مکتوبات مولانا جلال الدین رومی	کتوبات رومی

دخول و تصرف در نام ناشر

نادرست	درست
انتشارات شرکت	شرکت سهامی انتشار
انتشارات علم و فرهنگ	انتشارات علمی و فرهنگی
انتشارات بوستان قم	انتشارات بوستان کتاب قم
انتشارات شروق	انتشارات کلبه شروق
انتشارات میراث	انتشارات میراث مکتوب
انتشارات دفتر سهوردی	دفتر پژوهش و نشر سهوردی
انتشارات درخت	انتشارات تک درخت
انتشارات صدر شهید مطهری	انتشارات صدرا
انتشارات انجمن مریبان	انتشارات انجمن اولیا و مریبان
انتشارات بیداری فر	انتشارات بیدار
انتشارات اشراق	انتشارات آیت اشراق
انتشارات بنیاد صدرا	انتشارات بنیاد حکمت اسلامی صدرا
انتشارات کتابخانه نجفی	انتشارات کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله مرعشی نجفی

اغلاط املائی نام ناشر

نادرست	درست
انتشارات دارالکفر	انتشارات دارالفکر
انتشارات فیله	انتشارات قبله
انتشارات قدس روضی	انتشارات آستان قدس رضوی
انتشارات مغالطات فرهنگی	انتشارات مطالعات فرهنگی
انتشارات اندیشه های هادی	انتشارات اندیشه هادی
انتشارات دار الحلیل	انتشارات دار الجلیل
انتشارات دار الضواء	انتشارات ولد الاضداد
انتشارات هرس	انتشارات هرمس
انتشارات میراث مکتبی	انتشارات میراث مکتوب
انتشارات بحجت	انتشارات بهجت
انتشارات ثامن الحج	انتشارات ثامن الحجج
انتشارات سفیراردهال	انتشارات سفیراردهال
انتشارات سمایی	انتشارات سنایی
انتشارات دهکده صدا و سیما	انتشارات دانشکده صدا و سیما

اغلاط املائی نام نویسنده

النهايه، علی بن محمد ابن اثیر	مبارک بن محمد ابن اثیر جزری
اسد الغابه، مبارک بن محمد ابن اثیر جزری	علی بن محمد ابن اثیر
قصص قرآن، محمد جواد بلاغی	صدرالدین بلاغی
معرفة السنن و الاثار، احمد بن علی بیهقی	ابوبکر احمد بن حسین بیهقی
تاج المصادر، ابوبکر بیهقی	احمد بن علی بیهقی
تاریخ بیهقی، احمد بیهقی	ابوالفضل بیهقی
تفسیر شاهی، محمد جرجانی	ابوالفتح جرجانی
جامع السعادات، احمد نراقی	مهدی نراقی
سزنی، حمید زرین کوب	عبدالحسین زرین کوب
تحریر تاریخ و صاف، عبدالحمید آیتی	عبدالمحمد آیتی
فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، سیدصادق سجادی	سیدجعفر سجادی
جغرافیای حافظ ابرو، سیدجعفر سجادی	سیدصادق سجادی

ذکر نشدن نام دقیق نویسندگان با اسامی مشابه

نادرست	درست
الاحتجاج، طبرسی	احمد بن علی طبرسی
مکارم الاخلاق، طبرسی	حسن بن فضل طبرسی
اعلام الوری، طبرسی	فضل بن حسن طبرسی
الموتلف، طبرسی	فضل بن حسن طبرسی
تفسیر جوامع، طبرسی	فضل بن حسن طبرسی
مجمع البیان، طبرسی	فضل بن حسن طبرسی
تاریخ برمکیان، سجادی	سیدصادق سجادی
فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، سجادی	سیدجعفر سجادی
سفرنامه ابن بطوطه، ترجمه موحد	محمد علی موحد
عده الداعی، به اهتمام موحد	احمد موحد قمی
المزار شیخ مفید، تصحیح موحد	سیدمحمدباقر موحد اصفهانی
گلشن راز، تصحیح موحد	صمد موحد
رساله‌ای در مقاله نویسی، موحد	ضیاء موحد

انتساب اشتباه کتاب به ناشران با اسامی مشابه

نادرست	درست
مبانی اخلاق، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی	پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

آثار عجم، فرصت شیرازی، امیرکبیر، ۱۳۷۷.	به کوشش منصور رستگار فسایی
تفسیر جوامع الجامع، طبرسی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸ ش.	به کوشش ابوالقاسم گرجی
قانون ابن سینا، تهران، سروش، ۱۳۸۳	ترجمه عبدالرحمن شرفکندی
کشف الاسرار، میبدی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۰	تصحیح علی اصغر حکمت
نامه‌های عین القضاة همدانی، تهران، اساطیر، ۱۳۷۷	به اهتمام علینقی منزوی و عنیف عسیران
انسان کامل، نسفی، تهران، طهوری	پیشگفتار هانری کوربن، تصحیح ماریژان موله، ترجمه مقدمه از سیدضیاءالدین دهشیری
فکوک قونوی، تهران، مولی	ترجمه و تصحیح محمد خواجهوی
حکمه الاشراق سهروردی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۸	ترجمه و شرح سیدجعفر سجادی

انتساب اشتباه کتاب به ناشر

نادرست	درست
اقتضاء الصراط المستقیم، ابن تیمیه، قم، جامعه مدرسین	بیروت، دارالمسلم
بحار الانوار، علامه مجلسی، تهران، نشر نی	بیروت، موسسه الوفاء
مفاتیح الجنان، تهران، نشر کارنامه	صدها ناشر غیر از این ناشر
حکمت و معیشت، سروش، تهران، بوستان کتاب	تهران، صراط
کیمیای سعادت، غزالی، تهران، امیرکبیر	تهران، علمی و فرهنگی
هشت کتاب سهراب سپهری، قم، موسسه امام خمینی	تهران، طهوری
ابن حنبل حیات و عصره، محمد ابوزهره، قم، دار فکر	قاهره، دارالفکر العربی
تاریخ ادبیات در ایران، صفا، اصفهان، شهید حسین فهمیده	تهران، فردوس
از صبا تا نیما، تهران، زائر	تهران، زوار
دریای جان، هلموت ریتز، الهادی	تهران، الهدی
مثنوی معنوی، قم، مسجد جمکران	دهها ناشر غیر از این ناشر

انتساب اشتباه کتاب به نویسندگان با اسامی مشابه

نادرست	درست
سوانح، محمد غزالی	احمد غزالی

یکسان سازی شوند. برخی از سرشناسه ها نیز مانند سرشناسه «ژنده پیل» برای شیخ احمد جام چندان مناسب نمی نماید. درست است که لقب ژنده پیل در کتب تذکره برای شیخ احمد جام ثبت شده، اما در هیچ منبعی مشاهده نشده که گفته باشند این کتاب را ژنده پیل نوشته است یا این کتاب از آثار ژنده پیل است. همه جا سخن از احمد جام است. سال تولد و وفات نویسندگان نیز می بایست دوباره بر اساس منابع تازه به دست آمده یا تازه منتشر شده مورد بازبینی قرار بگیرد. دیگر بانک های اطلاعاتی نیز می بایست بر اساس الگوی ملی ثبت اطلاعات، بانک اطلاعات خود را سروسامان بدهند.

۳. مراکز تحقیقاتی و پژوهشی بزرگ و معتبر دانشگاهی و حوزوی باید در مرحله اول با بهره گیری از استادان و کارشناسان خبره، کارگاه های آموزش روش تحقیق، مرجع شناسی، مقاله نویسی و... برپا کنند و در مرحله بعد از نویسندگان بخواهند که بر اساس این استانداردها بنویسند، ارجاع دهند و فهرست منابع تنظیم کنند و آثار آنها را با این ملاک ها ارزیابی نمایند. متأسفانه وقتی به فهرست منابع کتاب های برگزیده جشنواره ها (کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، کتاب سال حوزه علمیه قم، کتاب فصل و...) می نگیریم با مشکلات فراوان ارجاع و کتابنامه روبرو می شویم.

برای نمونه دایرةالمعارف بزرگ اسلامی که الحق و الانصاف گل سرسبد تحقیقات ما است، در فهرست منابع خود نام کتاب، نویسنده، شهر و سال چاپ را می آورد و از ذکر نام ناشر خودداری می نماید، با این توجیه غیرعلمی که در نوشتن فهرست منابع بنا بر اختصار است نه تطویل. این در حالی است که اولاً حق معنوی و زحمات و خدمات ناشران زیر سؤال می رود و ثانیاً روند دسترسی به اطلاعات کتاب ناقص می ماند. خواننده باید برای یافتن نام ناشر این کتاب به منابع دیگر رجوع کند. متأسفانه این شیوه نامیمون به دیگر دانشنامه ها و موسوعه ها سرایت کرده است.

۴. مراکز انتشاراتی مهم و بزرگ مانند انتشارات آستان قدس رضوی مشهد، بوستان کتاب قم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها، مرکز نشر دانشگاهی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، موسسه سروش و... کتاب های خود را قبل از چاپ به دست ویراستار می سپارند که کاری است بس ضروری و قابل تقدیر، اما ویراستاران محترم نیز بیشتر به متن توجه دارند نه به چند صفحه فهرست منابع در پایان کتاب. این صفحات یا از چشمان تیزبین ایشان دور می ماند و ویرایش نمی شود یا به ویرایش صوری و رسم الخطی اکتفا می شود. البته ناگفته نماند که شاید توقع ما از ویراستاران زیاد باشد. فقط یک کتابشناس می تواند فهرست منابع کتاب را ویرایش کند و اشکالات و اغلاط آن را بیابد و اصلاح نماید. اگر در داخل متن به

دانشنامه امام علی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
نکته های نغز، قم، انصاریان	انصاری
الطرائف، قم، انصاری	انصاریان
حدیث ماندگاری، تهران، سوره مهر	سوره سبز
براده ها، تهران، سوره سبز	سوره مهر

ذکر نشدن محل نشر ناشران با اسامی مشابه

نادرست	درست
الفقه الاسلامی و ادلته، وهبه الزحیلی، دارالفکر.	دمشق، دارالفکر
اللمعه الدمشقیه، شهید اول، دارالفکر.	قم، دارالفکر
اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ابن اثیر، دارالفکر.	بیروت، دارالفکر
معین الحکام، علی ابن خلیل الطرابلسی، دارالفکر.	قاهره، دارالفکر
میزان الحکمه، محمد محمدی ری شهری، دارالحديث.	قم، دارالحديث
نصب الرایه، الزیلعی، دارالحديث.	قاهره، دارالحديث

راهکارها

۱. مدیران بانک های اطلاعاتی (کتابخانه ملی، خانه کتاب، پایگاه اطلاع رسانی کتاب های اسلامی (پارسا)، موسسه دارالحديث و...) با بهره گیری از نظرات کارشناسان و خبرگان کتاب پژوه، از آخرین استانداردهای جهانی ثبت اطلاعات آگاه شوند و یک برنامه و پروژه ملی را با همکاری یکدیگر برای تشکیل یک بانک اطلاعات جامع و دقیق با موتور جستجوی قوی و پیشرفته به وجود آورند و از عملکردهای جزیره ای و مستقل بپرهیزند. اکنون در ایران به جای یک بانک اطلاعات جامع و دقیق و سالم، چند بانک اطلاعات ناقص و بیمار داریم که اطلاعاتشان با همدیگر هماهنگی ندارد و...

۲. کتابخانه ملی به عنوان مهم ترین متولی بانک اطلاعات کتاب ها و... در ایران، باید ابتدا از ویرایش و پالایش بانک اطلاعات موجود خود آغاز کند. صدها هزار رکورد اطلاعاتی موجود در این بانک که در طول سالیان متمادی توسط پژوهشگران و کارشناسان مختلف با میزان تخصص های متفاوت فراهم شده، اکنون حتماً باید مورد بازبینی، ویرایش، پالایش و اصلاح قرار بگیرد. نام نویسندگان و کتاب ها با شکل های گوناگونی ثبت شده که دستیابی به اطلاعات جامع و دقیق را با اشکال مواجه کرده است. برای مثال خواجه نصیرالدین طوسی به شکل های مختلفی سرشناسه شده است که می بایست همه

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
ابن عباس و اموال البصره، مرتضی عاملی، قم، مطبعه الحکمه، ۱۳۹۶ق.	ابن عباس و اموال البصره، مرتضی عاملی، قم، مطبعه الحکمه.
الابهج السبکی، بیروت، دار الکتب العلمیه، بی تا.	الابهج فی شرح المنهاج، تقی الدین السبکی، به کوشش گروهی از علما، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۴ق.
ابوحنیفه الاثمه الفقهاء، وهبی سلیمان، دمشق، دار القلم، ۱۴۲۰ق.	ابوحنیفه النعمان امام الاثمه الفقهاء، وهبی سلیمان غاوجی، دمشق، دار القلم، ۱۴۲۰ق.
ابوذر مسلمان، جعفر عاملی، قم، بی نا، ۱۳۶۱.	ابوذر مسلمان یا سوسیالیست، جعفر مرتضی عاملی، ترجمه مرتضی مرتضی عاملی، قم، بی نا، ۱۳۶۱ش.
ایطالب حامی الرسول، نجم الدین عسکری، الآداب، ۱۳۸۰.	ایطالب حامی الرسول و ناصره، نجم الدین عسکری، نجف، مطبعه الآداب، ۱۳۸۰ق.
اتحاف الحیره، البوصیری، ابوتمیم یاسر بن ابراهیم و احمد معبد، ریاض، الوطن.	اتحاف الخیره المهره بزوائد المسانید العشره، احمد بن ابی بکر البوصیری، تحقیق دار المشکات للبحث العلمی، باشراف ابوتمیم یاسر بن ابراهیم، ریاض، دار الوطن، ۱۴۲۰ق.
اتحاف الزائر، اطراف المقیم للسائر، فی زیاره النبی، ابن عساکر، تحقیق شکر، بیروت، دار ارقم، ۲۰۰۲.	اتحاف الزائر و اطراف المقیم للسائر، فی زیاره النبی، ابن عساکر، تحقیق حسین محمد علی شکر، بیروت، دار الارقم، ۲۰۰۲م.
اتحاف الزائر، ابن عساکر، تحقیق مصطفی عمار، مرکز بحوث و دراسات مدینه، ۱۴۲۶.	اتحاف الزائر و اطراف المقیم للسائر، فی زیاره النبی، ابن عساکر، تحقیق مصطفی عمار منلا، مدینه، مرکز بحوث و دراسات المدینه، ۱۴۲۶ق.
اتحاف المطالع، عبدالسلام سوده، تحقیق محمد جحی، بیروت، عرب الاسلامی، ۱۴۱۷.	اتحاف المطالع بوفیات اعلام القرن الثالث عشر و الرابع ۱۱۷۱-۱۱۷۴ق، عبدالسلام ابن سوده، تحقیق محمد حجتی، بیروت، دار الغرب الاسلامی، ۱۴۱۷ق.
اتحاف الوری، بن فهد، به کوشش محمد فهیم شلتوت، مکتبه المدنی، ۱۳۷۲ش.	اتحاف الوری باخبار ام القری، عمر بن محمد فهیم شلتوت، مکتبه المدنی، ۱۳۷۲ق.
اتعاض الحنفاء، المقریزی، به کوشش جمال الدین، وزاره الاوقاف مصر، ۱۴۱۶.	اتعاض الحنفاء باخبار الاثمه الفاطمیین الخلفاء، احمد بن علی المقریزی، به کوشش جمال الدین الشیال، وزاره الاوقاف المجلس الاعلی للثئون الاسلامیه، ۱۴۱۶ق.

جای «حسین»، «حسن» تایپ شده باشد، ویراستار می فهمد و اصلاح می کند، اما کشف «حسینی» که در فهرست منابع «حسنی» شده یا برعکس، کار ویراستار نیست.

بنابراین ضرورت دارد که ناشرانی که دلسوز نام و اعتبار و ثروت خود هستند، به این چند صفحه پایانی منشورات خود عنایت بیشتری داشته باشند و با کمک مآخذشناسان به رفع اشکالات احتمالی آن پردازند.

هر چند که تجربه چندساله این حقیر درباره این پیشنهاد چندان خوشایند نیست. برای نمونه بارها براساس حس دلسوزی و عطش برای ترویج استناداردهای نشر کتاب به بسیاری از مراکز انتشاراتی بزرگ قم (مانند بوستان کتاب قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم، معاونت پژوهش حوزه های علمیه، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما و...) مراجعه و عرض کرده که در راستای استنادسازی و غنای منشورات دینی، فهرست منابع کتاب هایتان را قبل از چاپ - فی سبیل الله - ویرایش علمی می کنیم، اما...

۵. ارائه الگویی تواند بهترین راهکار برای حل این مشکل باشد. پژوهشگران جوان می بایست حتماً در شیوه فهرست منابع نویسی این بزرگان عرصه فکر و قلم تأمل کنند و نحوه ثبت اطلاعات را بیاموزند. فهرست منابع آثار این نویسندگان به طور مجزا از اصل کتاب هایشان، خود گنجینه باارزشی از اطلاعات هستند که شرح آن مقاله مستقلی را می طلبد: محمد رضا شفیعی کدکنی، تقی پورنامداریان، نصرالله پورجوادی، اکبر ثبوت، محمد اسفندیاری، رضا مختاری، محمد علی مهدوی راد، جويا جهانبخش، سید حسن اسلامی، محمد حسین ساکت و

پیوست

۱. نمونه ای از کتابنامه های ویرایش شده

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
ابصار العین، السماواتی، تحقیق جعفر طبسی، قم، مرکز اسلامی، ۱۴۱۹.	ابصار العین فی انصار الحسین، محمد السماوی، تحقیق محمد جعفر طبسی، قم، مرکز الدراسات الاسلامیه، ۱۴۱۹ق.
ابکار الافکار الآمدی، به کوشش احمد مهدی، دار الکتب، ۱۴۲۳.	ابکار الافکار فی اصول الدین، علی الآمدی، به کوشش احمد محمد مهدی، قاهره، دار الکتب، ۱۴۲۳ق.
ابن تیمیه لیس سلفیا، منصور عویس، قاهره، نهضت العربیه، ۱۹۷۰م.	ابن تیمیه لیس سلفیا، منصور محمد عویس، قاهره، دار النهضه العربیه، ۱۹۷۰م.

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
احسن التقاسیم، مُقدّسی، به کوشش محمد بن احمد المقدّسی، به کوشش محمد مخزوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق.	احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم، محمد بن احمد المقدّسی، به کوشش محمد مخزوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق.
احسن التواریخ، بیگ روملو، ترجمه دکتر حسین نوایی، تهران، اسطوره، ۱۳۸۴.	احسن التواریخ، حسن بیگ روملو، تصحیح عبدالحسین نوایی، تهران، اساطیر، ۱۳۸۴ش.
الاحکام السلطانیة والولایات الدینیة، الماوردی، به کوشش احمد مبارک، کویت، دار ابن قتیبه، ۱۴۰۹ق.	الاحکام سلطانیة، الماوردی، به کوشش احمد، کویت، ابن قتیبه، ۱۴۰۹ق.
احکام القرآن، الشافعی، به کوشش عبد الغنی عبد الخالق، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۰.	احکام القرآن، ابن ادریس الشافعی، به کوشش عبد الغنی عبد الخالق، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۰۰ق.
احکام القرآن، ابن عربی، تحقیق علی محمد البجاوی، بیروت، دار الفکر، الکفر، ۱۳۹۲.	احکام القرآن، ابن عربی، تحقیق محمد علی البجاوی، بیروت، دار الفکر، الکفر، ۱۳۹۲ق.
احکام القرآن، احمد بن علی الجصاص، به کوشش عبد السلام محمد علی شاهین، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۵ق.	احکام القرآن، احمد بن علی الجصاص، به کوشش عبد السلام محمد علی شاهین، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۵ق.
احکام اهل الذمه، ابن قیم جوزیه، به کوشش طه عبدالرؤف سعد، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۵ق.	احکام اهل الذمه، ابن قیم، به کوشش طه، بیروت، دار العلمیة، ۱۴۱.
احیاء الملوک تاریخ سیستان تا عصر صفوی، ملک شاه حسین سیستانی، به کوشش منوچهر ستوده، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۴ش.	احیاء الملوک تاریخ سیستان، سیستانی، به کوشش ستوده، تهران، بنگاه ترجمه کتاب، ۱۳۴۴ش.
احیاء علوم الدین، محمد بن محمد الغزالی، بیروت، دار الکتب العربی، بی تا.	احیاء علوم الغزالی، بیروت، العربی، بی تا.
الاخبار الطوال، ابن داود الدینوری، به کوشش عبد المنعم عامر، و جمال الدین الشیال، قم، الشریف الرضی، ۱۴۱۲ق.	اخبار طوال، داود الدینوری، به کوشش عامر و الشیال، قم، الشریف.
اخبار مدینه (ترجمه خلاصه الوفاء باخبار دار المصطفی)، نورالدین سمهودی، ترجمه، سید کمال حاج سید جوادی، تهران، مشعر، ۱۳۷۶ق.	اخبار مدینه سمهودی، ترجمه سید کمال جوادی، قم، مشعر، ۱۳۷۶ق.
اخبار مکه فی قدیم الدهر و حدیثه، فاکهی، به کوشش عبد الملک بن عبدالله بن دهیش، مکه، النهضه الحدیثه، ۱۴۰۷ق.	اخبار مکه فاکهی، مکه، نهضه الحدیث، ۱۴۰۷ق.

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
الاتقان فی القرآن، سیوطی، به کوشش دیب بغاء، دمشق، دار کثیر، ۱۴۱۶ق.	الاتقان فی علوم القرآن، عبد الرحمن سیوطی، به کوشش مصطفی دیب البغاء، دمشق، دار ابن کثیر، ۱۴۱۶ق.
آثار البلاد و اخبار العباد، زکریا بن محمد قزوینی، ترجمه جهانگیر میرزا قاجار، تصحیح سید جلال الدین محدث ارموی، تهران، امیر کبیر، ۱۳۷۳ش.	آثار البلاد و اخبار العباد، زکریا بن محمد قزوینی، ترجمه جهانگیر میرزا قاجار، تصحیح سید جلال الدین محدث ارموی، تهران، امیر کبیر، ۱۳۷۳ش.
آثار الوزراء، عقیلی، به کوشش سید ارموی، تهران، اطلاعات، ۱۳۶۴.	آثار الوزراء، سیف الدین حاجی بن نظام عقیلی، به کوشش سید جلال الدین محدث ارموی، تهران، اطلاعات، ۱۳۶۴ش.
آثاره الترغیب و التشویق الی المساجد الثلاثة و البیت العتیق، محمد بن اسحاق الخوارزمی، تحقیق سید کسروی حسن، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۲۰ق.	آثاره الترغیب، خوارزمی، تحقیق سید کسروی، بیروت، علمیه، ۱۴۲۰.
اثرافرینان زندگینامه نام آوران فرهنگی ایران از آغاز تا سال ۱۳۰۰ هجری شمسی، زیر نظر محمدرضا نصیری، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی ایران، ۱۳۷۷ش.	اثرافرینان زندگینامه نام آوران فرهنگی ایران از آغاز تا سال ۱۳۰۰ هجری شمسی، زیر نظر محمدرضا نصیری، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی ایران، ۱۳۷۷ش.
الاحاد و المثانی، ضحاک، تحقیق باسم فیصل احمد الجوابره، ریاض، دار الدراییه، ۱۴۱۱ق.	الاحاد و المثانی، ضحاک، تحقیق باسم فیصل احمد الجواهره، ریاض، دار الدراییه، ۱۴۱۱ق.
احادیث ام المؤمنین عاتشه، سید مرتضی عسکری، تهران، مکتب صدوق، ۱۴۱۴.	احادیث ام المؤمنین عاتشه، سید مرتضی عسکری، تهران، مکتب صدوق، ۱۴۱۴ق.
الاحتجاج، آیت الله طبرسی، به کوشش بهادری و محمد هادی، قم، الاسوه، ۱۴۱۳ق.	الاحتجاج، آیت الله طبرسی، به کوشش بهادری و محمد هادی، قم، الاسوه، ۱۴۱۳ق.
الاحتجاج علی اهل اللجاج، ابومنصور الطبرسی، به کوشش سید محمد باقر موسوی خراسان، نجف، دار النعمان، ۱۳۸۶ق.	الاحتجاج علی اهل اللجاج، ابومنصور الطبرسی، به کوشش سید محمد باقر موسوی خراسان، نجف، دار النعمان، ۱۳۸۶ق.
الاحرف السبعه للقرآن، عثمان بن سعید ابوعمر الدانی، به کوشش عبدالمهیمن طحان، مکه، مکتبه المناره، ۱۴۰۸ق.	الاحرف السبعه، الدانی، به کوشش عبدالمهیمن طحان، مناره مکه، ۱۴۰۸ق.

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
الاستیعاب، ابن عبدالبر، به کوشش معوض و عادل احمد عبدالموجود و عبدالمنعم البری و جمعه طاهر النجار، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق.	الاستیعاب فی معرفه الاصحاب، ابن عبدالبر، به کوشش معوض و عادل احمد عبدالموجود و عبدالمنعم البری و جمعه طاهر النجار، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق.
اصد الغابه، ابن اثیر، قاهره، دار الفکر، اثیر، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق.	اصد الغابه فی معرفه الصحابه، ابن اثیر، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق.
اسرار التوحید فی مقامات شیخ سعید، تصحیح محمدرضا شفیعی کتانی، تهران، آگاه، ۱۳۶۶ش.	اسرار التوحید فی مقامات شیخ سعید، تصحیح محمدرضا شفیعی کتانی، تهران، آگاه، ۱۳۶۶ش.
اسکندر مقدونی، هارولد لمب، شفق، مشهد، زائر، ۱۳۳۵.	اسکندر مقدونی، هارولد لمب، شفق، مشهد، زائر، ۱۳۳۵.
اسلام پژوهشی تاریخی و فرهنگی، دکتر آذرنوش، تهران، ارشاد اسلامی، ۱۳۸۴.	اسلام پژوهشی تاریخی و فرهنگی، دکتر آذرنوش، تهران، ارشاد اسلامی، ۱۳۸۴.
اسلام و مسلمانان در انگلستان، وزیر، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۳ش.	اسلام و مسلمانان در انگلستان، وزیر، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۳ش.
اسناد و مکاتبات تاریخی ایران، تیمور شاه اسماعیل، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۶ش.	اسناد و مکاتبات تاریخی ایران، تیمور شاه اسماعیل، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۶ش.
الاصابه فی تمییز الصحابه، ابن حجر العسقلانی، به کوشش علی محمد البجاوی، بیروت، دار الخلیل، ۱۴۱۲.	الاصابه فی تمییز الصحابه، ابن حجر العسقلانی، به کوشش علی محمد البجاوی، بیروت، دار الخلیل، ۱۴۱۲.
اصل الشیعه و اصولها، محمد حسین آل کاشف الغطاء، مقدمه مرتضی عسکری، بیروت، موسسه الاعلمی، ۱۴۱۳ق.	اصل الشیعه کاشف الغطاء، بیروت، علمی، ۱۴۱۳.
الاصنام، تنکیس الاصنام (تاریخ پرستش تازیان پیش از پدیده اسلام)، هشام بن محمد کلبی، تحقیق احمد زکی پاشا، مقدمه و حواشی و تکمله و ترجمه محمد رضا جلالی نائینی، تهران، نشر نو، ۱۳۶۴ش.	اصنام، محمد کلبی، ترجمه رضا نائینی، تهران نو، ۱۳۶۴.

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
اخبار مکه ازرقی، دار الثقافه، ۱۴۰۳ق.	اخبار مکه و ما جاء فیها من الآثار، ازرقی، به کوشش رشدی الصالح ملحس، مکه، دار الثقافه، ۱۴۰۳ق.
اختصاص مفید، ترجمه غفاری و زرنندی، بیروت، مفید، ۱۴۱۴.	اختصاص، المفید، به کوشش علی اکبر غفاری و محمود زرنندی، بیروت، دار المفید، ۱۴۱۴ق.
اژان، عنایت الله رضا، تهران، وزارت خارجه، ۱۳۸۶ش.	اژان از دوران باستان تا آغاز عهد مغول، عنایت الله رضا، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۸۶ش.
ارشاد الطالبین و المسترشدين، فاضل المقداد مکتبه النجفی، ۱۴۰۵ق.	ارشاد الطالبین الی نهج المسترشدين، الفاضل المقداد، به کوشش سید مهدی رجایی، قم، مکتبه آیه الله شهاب الدین المرعشی النجفی، ۱۴۰۵ق.
ارشاد قلوب الدیلمی، به کوشش هاشم میلانی، قم، الاسوه، ۱۴۱۷.	ارشاد القلوب المنجمی من عمل به من الیم العقاب، حسن بن محمد الدیلمی، به کوشش سید هاشم میلانی، قم، دار الاسوه، ۱۴۱۷.
آرمانها و واقعیت های اسلام، حسن نصر، شهاب عباسی، پژوهش سهروردی، ۱۳۸۴.	آرمانها و واقعیت های اسلام، سید حسین نصر، ترجمه شهاب الدین عباسی، تهران، پژوهش و نشر سهروردی، ۱۳۸۳ش.
اسطوره های جهان، پیرگریمال، ترجمه مانی، تهران، هاجر، ۱۳۸۵ش.	اساطیر جهان، پیرگریمال، ترجمه مانی صالحی، تهران، مهاجر، ۱۳۸۵ش.
الاستبصار الطوسی، به کوشش حسن موسی الخراسان، تهران، الاسلامیه، ۱۳۶۳.	الاستبصار فیما اختلف من الاخبار، شیخ طوسی، به کوشش سید حسن موسوی الخراسان، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۳ش.
الاستذکار (الجامع لمذاهب فقهاء الامصار و عملها الاقطار فی ماضی و حال و موطان معانی الاری و الآثار و شرح ذلک کله بالایجاز و الاختصار)، ابن عبدالبر، به کوشش سالم محمد عطا و علی محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق.	الاستذکار (الجامع لمذاهب فقهاء الامصار و عملها الاقطار فی ماضی و حال و موطان معانی الاری و الآثار و شرح ذلک کله بالایجاز و الاختصار)، ابن عبدالبر، به کوشش سالم محمد عطا و علی محمد معوض، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۱ق.

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
تاریخ بیهقی، به کوشش خلیلی خطیبی رهبر، مهتاب، ۱۳۷۴.	تاریخ بیهقی، محمد بن حسین بیهقی، به کوشش خلیل خطیب رهبر، تهران، مهتاب، ۱۳۷۴ ش.
تفسیر سمرقندی (بحر علوم)، به کوشش غرامه و مطرحی، قم، دار الفکر، ۱۴۱۶.	تفسیر سمرقندی (بحر العلوم)، محمود مطرحی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۶ ق.
تفسیر عیاش، تحقیق سیدهاشم، تهران، بعثت، ۱۴۲۱.	تفسیر العیاشی، العیاشی، تحقیق سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران، بعثت، ۱۴۲۱ ق.
تفسیر سورآبادی (تفسیر التفاسیر)، عتیق نیشابوری، به کوشش سعیدی سیرجانی، تهران، نشر نو، ۱۳۸۱ ش.	تفسیر سورآبادی، سیرجانی، نو، ۱۳۸۱.
تفسیر فخر رازی، بیروت.	التفسیر الکبیر، الفخر الرازی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۵ ق.
سرزمین حاکمان، لیبی، ترجمه خلعتبری، شب آویز، ۱۳۶۵.	سرزمین سلاطین، رابرت لیبی، ترجمه فیروزه خلعتبری، تهران، شبابویز، ۱۳۶۵ ش.

قبل از ویرایش	بعد از ویرایش
الاصیلی طقطقی، قم، کتابخانه آقای مرعشی، ۱۴۱۸.	الاصیلی فی انساب الطالبیین، ابن الطقطقی، تحقیق سید مهدی رجایی، قم، مکتبه آیه الله شهاب الدین المرعشی النجفی، ۱۴۱۸ ق.
اطلس تاریخ اسلام، حسین مونت، ترجمه آذرنوش، تهران، ارتش، ۱۳۵۸.	اطلس تاریخ اسلام، حسین مونس، ترجمه آذرتاش آذرنوش، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۵ ش.
اعیان الشیعه، سید محسن الامین، به کوشش سید حسن الامین، بیروت، دار التعارف، ۱۴۰۳.	اعیان الشیعه، سید محسن الامین، به کوشش سید حسن الامین، بیروت، دار التعارف، ۱۴۰۳ ق.
الاغانی اصفهانی، تصحیح عبدالله علی، دار الکتب العلمیه.	الاغانی، ابوالفرج اصفهانی، تصحیح عبدالله علی مهتا و سمیر جابر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۷ ق.
افغانستان در ۵ قرن اخیر، فرهنگ وفایی، ۱۳۷۴.	افغانستان در پنج قرن اخیر، میر محمد صدیق فرهنگ، قم، وفایی، ۱۳۷۴ ش.
افغانستان در مسیر غبار، جمهوری تهران، ۱۳۷۴.	افغانستان در مسیر تاریخ، غلام محمد غبار، تهران، جمهوری، ۱۳۷۴ ش.
اقبال اعمال، طاووس، به کوشش جواد فیومی، قم، الاسلامی، ۱۴۱۴.	اقبال الاعمال، ابن طاووس، به کوشش جواد فیومی، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۴ ق.
امل اهل حر العاملی، تحقیق حسینی، کتاب اسلامی، ۱۳۶۲ ش.	امل الامل فی علماء جبل عامل، حر العاملی، تحقیق سید احمد حسینی، قم، دار الکتب الاسلامی، ۱۳۶۲ ش.
انباء فی تاریخ العمرانی، قاهره، افاق العرب، ۱۴۲۱.	الانباء فی تاریخ الخلفاء، ابن العمرانی، به کوشش قاسم السامرائی، قاهره، دار الافاق العربیه، ۱۴۲۱ ق.
باستان شناسی قرآن، بی آزار شیرازی، تهران، فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰.	باستان شناسی و جغرافیای تاریخی قصص قرآن، عبدالکریم بی آزار شیرازی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
بلال، اشتهاردی، آزادی، ۱۳۷۳.	بلال حبشی، محمد محمدی اشتهاردی، تهران، پیام آزادی، ۱۳۷۳ ش.
تاریخ اجتماع ایران، مرتضوی راوندی، نگاه، ۱۳۸۲.	تاریخ اجتماعی ایران، مرتضی راوندی، تهران، نگاه، ۱۳۸۲ ش.
تاریخ ادبیات ایران، صفا، فردوسی، ۱۳۷۸.	تاریخ ادبیات در ایران، ذبیح الله صفا، تهران، فردوس، ۱۳۷۸ ش.
تاریخ بیهقی، بیهقی، اقرأ.	تاریخ بیهقی، علی بن زید البیهقی، دمشق، دار اقرأ، ۱۴۲۵ ق.